ZAMONAVIY NOMLASH AN’ANALARI VA ULARDA MILLIY QADRIYATLARNING AKS ETISHI

Ergashov Ulug‘bek Akbarali o‘g‘li
Farg‘ona davlat universiteti mustaqil izlanuvchisi
Uergashefff@gmail.com
https://orcid.org/0009-0003-5699-3152

Annotatsiya
Maqolada zamonaviy nomlash an’analari va ularda milliy qadriyatlarning aks etishi tahlil qilingan. O‘zbek ismlarining tarixiy ildizlari, milliy va diniy qadriyatlar bilan bog‘liqligi hamda globallashuv sharoitidagi o‘zgarishlari yoritilgan. Shuningdek, nomlarning milliy o‘zlik, madaniy meros va avlodlar davomiyligini saqlashdagi o‘rni ochib berilgan
Kalit so‘zlar*: nomlash an’analari, milliy qadriyatlar, o‘zbek ismlari, globallashuv, madaniy identifikatsiya, oilaviy meros.*

KIRISH

Zamonaviy dunyoda nomlash (ism qo‘yish) an’analari insoniyat madaniyati va ijtimoiy hayotining muhim ko‘zgusi hisoblanadi. Ism nafaqat shaxsni identifikatsiya qilish vositasi, balki millatning tarixiy merosi, ruhiy qadriyatlari, orzu-umidlari va zamonaviy o‘zgarishlarini aks ettiruvchi kuchli ramzdir. Ayniqsa, O‘zbekiston kabi mustaqillikka erishgan davlatlarda nomlash jarayoni milliy o‘zlikni saqlash va globallashuv bosimi o‘rtasidagi muvozanatni namoyon etadi. Ushbu maqolada zamonaviy nomlash an’analarining o‘ziga xos jihatlari, ulardagi milliy qadriyatlarning aks etishi, tarixiy ildizlar va hozirgi tendensiyalar tahlil qilinadi.

O‘zbek xalqining nomlash an’analari qadimiy turkiy, fors va islomiy madaniyatlarning sintezi natijasidir. Pre-islam turkiy davrida ismlar tabiat, kuch-quvvat va qahramonlik bilan bog‘liq bo‘lgan: Arslan (sher), Botir (jasur), Yulduz (yulduz), Oy (oy) kabi. Bu ismlar ko‘chmanchi turmush tarzi, tabiatga yaqinlik va urug‘-qabila birligini aks ettirgan. Islomning tarqalishi bilan arabcha ismlar keng tarqaldi: Muhammad, Abdulloh, Oisha, Fatima. Bu ismlar diniy qadriyatlar – imon, sabr, adolat va payg‘ambarlar merosini ifodalaydi. Fors ta’sirida esa Gulnora, Shirin, Rustam, Farhod kabi she’riy va estetik jihatdan boy ismlar paydo bo‘ldi.

Milliy qadriyatlar nomlashda chuqur aks etadi. O‘zbek oilalarida farzandga ism qo‘yish otaning muqaddas vazifalaridan biri sanaladi. Bu marosim oilaviy va jamoaviy ahamiyatga ega bo‘lib, avlodlar davomiyligini ta’minlaydi. Masalan, egizaklarga an’anaviy ravishda Hasan va Husan, Fotima va Zuhra deb ism qo‘yilishi oilaviy birlik va diniy an’analarni saqlaydi. Ismlar ko‘pincha ijobiy ma’nolarga ega: Saodat (baxt), Zafar (g‘alaba), Dilnoza (yurakni bezagan), Gulbahor (bahor guli). Bu orqali ota-onalar farzandlariga fazilatlar, go‘zallik, kuch va muvaffaqiyat tilaydi. Bunday tanlovlar milliy mentalitetning muhim qismi – oila, hurmat, mehnatsevarlik va ma’naviyatni aks ettiradi.

Sovet davrida nomlash an’analari sezilarli o‘zgarishlarga uchragan. Ruscha patronimlar (-ovich, -ovna) va ideologik ismlar (Oktabr, Kim) kiritilgan, ba’zi milliy ismlar cheklangan. Mustaqillikdan keyin esa milliy qadriyatlarning jonlanishi kuzatildi.

Temur, Jaloliddin, Ulug‘bek, Bobur kabi tarixiy shaxslar ismlari ommalashdi. Bu ismlar mustaqillik, vatanparvarlik va buyuk ajdodlar merosiga hurmatni ramziy ifodalaydi. Mustaqillik davrida turkiy ildizli ismlarga qaytish kuchaydi: Sherzod, To‘lqinbek, Jasurbek va hokazo. Bu jarayon milliy o‘zlikni tiklashning bir ko‘rinishi bo‘ldi.

Bugungi kunda nomlash an’analari globallashuv, raqamli madaniyat va ijtimoiy o‘zgarishlar ta’sirida rivojlanmoqda. Shahar oilalarida xalqaro ismlar (Daniel, Milan, Elina, Samira) tanlanishi ko‘paygan. Bu tendensiya bolalarning global dunyoda moslashuvchan bo‘lishi, chet elda oson talaffuz qilinishi va zamonaviy imidj uchun izohlanadi. Ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalari yangi ismlarning tarqalishini tezlashtirmoqda. Ota-onalar noyob, ijodiy kombinatsiyalarni afzal ko‘radi: Ayzere, Tomiris, Aysultan kabi.

Shu bilan birga, milliy qadriyatlar saqlanib qolmoqda. Ko‘plab oilalar an’anaviy va islomiy ismlarni birlashtiradi: Nurislom, Muhammadyusuf, Oysha, Rayyona, Amina. Bu tanlovlar diniy qadriyatlar (islomiy meros), oilaviy hurmat va ma’naviy tarbiyani ta’kidlaydi. Qishloq va an’anaviy oilalarda esa tabiat va hayot bilan bog‘liq ismlar (Bahor, Kumush, Oydin) ustunlik qiladi. Ular o‘zbek xalqining tabiatga yaqinligi, go‘zallikka intilishi va hayotsevarligini aks ettiradi.

Zamonaviy nomlashda gender jihatlari ham muhim. O‘g‘il bolalar uchun kuch, jasorat va yetakchilikni ifodalovchi ismlar (Bahodir, Sherali, Rustam), qiz bolalar uchun go‘zallik, noziklik va fazilatni bildiruvchi ismlar (Nigora, Mehriniso, Gulnora) tanlanadi. Bu gender rollarining milliy tushunchasini saqlaydi, ammo zamonaviy tendensiyalarda tenglik va individualizm ta’siri kuchaymoqda.

Davlat darajasida ham nomlashni tartibga solish choralari mavjud. Hujjatlarda ismlar milliy til qoidalari va an’analarga mos bo‘lishi talab etiladi. Bu milliy madaniyatni himoya qilishning bir usuli. Shu bilan birga, diasporada yashovchi o‘zbeklar ismlarni soddalashtirib, xalqaro shakllarda ishlatadi, bu esa madaniy assimilyatsiya xavfini tug‘diradi.

Milliy qadriyatlar nomlash orqali avloddan-avlodga o‘tadi. Hurmat, oilaviy birlik, vatanparvarlik, mehnat va ma’naviyat kabi qadriyatlar ismlarda mujassam. Masalan, bobosi yoki buvisining ismini qo‘yish avlodlar davomiyligini ta’minlaydi. Bu o‘zbek mentalitetidagi katta hurmat va oilaviy rishtalarni mustahkamlaydi.

Globallashuv sharoitida nomlash “madaniy qarshilik” vositasiga aylanmoqda. Ko‘plab ota-onalar chet ellik ismlarga qarshi turib, milliy ildizli ismlarni tanlaydi. Bu milliy identifikatsiyani saqlash harakati. Tadqiqotlar shuni ko‘rsatadiki, mustaqillikdan keyin tarixiy va turkiy ismlarning ommalashishi madaniy jonlanishning belgisi.

Biroq, muammolar ham yo‘q emas. Ba’zi ismlar ma’nosiz yoki salbiy talqinlarga ega bo‘lib qolishi mumkin. Shuning uchun ilmli ulamolar va mutaxassislar maslahati muhim. Payg‘ambarimiz (s.a.v.) hadislarida go‘zal ism qo‘yish ta’kidlangan, bu milliy va diniy qadriyatlar uyg‘unligini ko‘rsatadi.

Zamonaviy jamiyatda nomlash ijtimoiy holatni ham aks ettiradi. Urbanizatsiya va ta’lim darajasi yuqori oilalarda ijodiy va xalqaro ismlar ko‘p, an’anaviy oilalarda esa klassik ismlar saqlanadi. Bu ijtimoiy qatlamlar farqini ko‘rsatadi.

XULOSA

Zamonaviy nomlash an’analari milliy qadriyatlarning jonli ko‘zgusi bo‘lib qolmoqda. Globallashuv bosimi ostida ham o‘zbek xalqi o‘z madaniy merosini saqlashga intilmoqda. Ismlar orqali tarix, din, tabiat va insoniy fazilatlar avloddan-avlodga o‘tadi. Mustaqillik yillarida kuzatilgan jonlanish bu jarayonni yanada kuchaytirdi.

Kelajakda nomlash an’analari yanada moslashuvchan bo‘ladi: milliy ildizlarni saqlab, zamonaviy talablarga javob berish. Bu millatning ma’naviy mustaqilligini ta’minlaydi. Har bir ota-ona farzandiga ism tanlashda nafaqat chiroyli ovoz, balki chuqur ma’no va milliy ruhni hisobga olishi lozim. Shunda nomlash nafaqat shaxsiy tanlov, balki milliy qadriyatlarning abadiy davomi bo‘ladi.

Zamonaviy dunyoda ism – bu shunchaki so‘z emas, balki identifikatsiya, meros va kelajak orzularining ramzidir. O‘zbekiston tajribasi shuni ko‘rsatadiki, an’analar va qadriyatlar zamonaviy hayot bilan uyg‘unlashganda millat gullab-yashnaydi. Har bir yangi ism – bu millatning yangi sahifasi, uning o‘tmishi, hozirgi kuni va kelajagini bog‘lovchi ko‘prikdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Aminov, F. *O‘zbek ismlari: tarixiy va madaniy tahlil*. Toshkent: O‘zbekiston, 2018.
2. Kadirova, X. “O‘zbek ismlarida milliy qadriyatlarning aks etishi”. *O‘zbek tili va adabiyoti*, 2022, № 2.
3. Tajiboyev, E. “O‘zbek milliy qadriyatlarining zamonaviy jamiyatdagi o‘rni”. *Universal xalqaro ilmiy jurnal*, 2025.
4. Ochilov, N. va boshq. *O‘zbek xalqining urf-odatlari va milliy qadriyatlar*. Toshkent: Fan, 2022.
5. O‘zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi. *Farzandga ism qo‘yish bo‘yicha tavsiyaviy ro‘yxat*. Toshkent, 2023.
6. “Milliy qadriyatlar va zamonaviy nomlash an’analari”. Respublika ilmiy anjuman materiallari. Toshkent, 2024.
7. Xoldorov, Y. *O‘zbek tilida onomastik birliklarning lingvistik tahlili*. Magistrlik dissertatsiyasi. Toshkent, 2024.
8. “Modern Naming Traditions and National Values”. *Interpretation and researches*, 2025.